

слідчому одержати необхідну інформацію і не виявити обсягу своєї поінформованості. Після вільної розповіді слідчий ставить необхідні запитання. У ході допиту важливо з'ясувати, чи не зберігаються у свідка які-небудь речові докази. Іноді доцільно пред'явити окремі документи, щодо яких свідки можуть дати свої показання. Зазначимо, що слідчий повинен по-

стійно зберігати ініціативу у спрямуванні спілкування, у регулюванні обміну інформацією.

Вважаємо, що перспективою подальших досліджень є визначення видів ситуацій проведення окремих слідчих дій під час розслідування злочинів, учинених стосовно депутатів і працівників ЗМІ та відповідних їм тактичних прийомів проведення.

Список використаної літератури

1. Корж В. П. Теоретические основы методики расследования преступлений совершаемых организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности : монография / Корж В. П. – Харьков : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. – 412 с.
2. Шепитько В. Ю. Теория криминалистической тактики : монография / Шепитько В. Ю.. – Харьков : Гриф, 2002. – 256 с.
3. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология : учеб. пособие / Коновалова В. Е.. – Харьков : Консум, 1999. – 157 с.

Надійшла до редколегії 23.11.2010

КНИЖЕНКО С. А., ЛОЗОВАЯ С. Н. ОСОБЕННОСТИ РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СОВЕРШЕННЫХ ПО ОТНОШЕНИЮ К ДЕПУТАТАМ И СОТРУДНИКАМ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ

Рассмотрены актуальные вопросы методики расследования преступлений, совершенных по отношению к депутатам и сотрудникам СМИ. Определены особенности проверки заявлений о преступлении и типичные следственные ситуации первоначального этапа расследования. Разработаны рекомендации относительно тактических приемов допроса потерпевших, обвиняемых и свидетелей.

KNYZHENKO S., LOZOVA S. FEATURES INVESTIGATING CRIMES COMMITTED AGAINST DEPUTIES AND MEDIA PERSONNEL

Actual problems related to methods of investigating crimes committed against deputies and media personnel are viewed. Peculiarities of verifying of statements about and typical situations of the initial stage of investigation are defined. The recommendations on interrogation tactics of interrogation the victims, defendants and witnesses are worked out.

УДК 343.98

А. М. ЛИСЕНКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри економічної безпеки

навчально-наукового інституту підготовки фахівців кримінальної міліції

Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТЕРОРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Надано кримінально-правову характеристику злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, визначено їх загальні ознаки.

Актуальність даної теми обумовлена недостатнім рівнем дослідженості кримінально-правової характеристики злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю, що негативно впливає на їх кримінально-правову кваліфікацію.

Незважаючи на важливість даної проблеми, вона залишається не вирішеною. Так, **аналіз**

останніх досліджень і публікацій показав, що такі вчені, як Ю. В. Баулін [1], В. І. Борисов [1], С. Б. Гавриш [1], В. П. Ємельянов [2], М. І. Мельник [3], Р. В. Мукоїда [4], Є. Л. Стрельцов [5], В. В. Сташис [1], В. Я. Тацій [1], М. І. Хавронюк [5], надають кримінально-правову характеристику злочинів, пов'язаних із терористичною

діяльністю, але розглядають їх окремо один від одного згідно з порядком розташування відповідних розділів Особливої частини Кримінального кодексу України, без виділення загальних елементів та ознак складів даних злочинів.

Відповідно **метою** даної статті є дослідження аспектів кримінально-правової характеристики злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю, та визначення на підставі її аналізу загальних елементів та ознак їх складів, які дозволять обґрунтовано стверджувати про доцільність віднесення даних злочинів до окремої групи та мають значення для надання їх оперативно-розшукової характеристики.

Аналіз кримінально-правової літератури свідчить про те, що кримінальне право вивчає злочин з нормативно-догматичної позиції, у зв'язку з тим що саме кримінально-правові норми регламентують відповідальність за вчинення злочину та містять опис протиправної поведінки особи під час його вчинення. Саме це обумовлює те, що до об'єктів дослідження даної науки належать насамперед кримінально-правові діяння, передбачені конкретними статтями Кримінального кодексу України [6] та елементи їх складів, такі, як суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт та об'єктивна сторона, а також ознаки, що характеризують зазначені елементи. Дані, отримані під час дослідження цих аспектів, становлять кримінально-правову характеристику злочину.

Слід зазначити, що на стратегічному рівні знання кримінально-правових особливостей складу злочину у поєднанні з урахуванням практичного досвіду боротьби зі злочинністю дозволяє в разі необхідності своєчасно вносити зміни до діючих кримінально-правових норм з метою їх удосконалення. На тактичному рівні знання кримінально-правової характеристики злочинів, насамперед про поняття злочину та його складу, а також диспозиції конкретної статті особливої частини Кримінального кодексу України, у сукупності з даними про предмет доказування, визначений у Кримінально-процесуальному кодексі України [7], дозволяє працівникам правоохоронних органів будувати умовні правові моделі злочину, які описують дії, що вчиняє суб'єкт, який реалізує злочинний задум, та зіставляти їх зі злочинними діями конкретних осіб з метою встановлення схожості між ними. Це також надає уявлення про обставини, які повинні бути встановлені під час проведення оперативно-розшукових заходів або слідчих дій, а також про особистість злочинця, що зрештою сприяє вибору

оптимальних шляхів і методів боротьби зі злочинністю.

Варто зауважити, що правові моделі злочинів у загальному вигляді більш придатні для використання в діяльності слідчих, для оперативних же працівників вони не є вичерпними, оскільки не враховують багатьох чинників, специфічних для оперативно-розшукової діяльності щодо встановлення можливої причетності особи до вчинення злочину в умовах неочевидності, тобто за відсутності даних, які вказують на наявність у його діях усіх ознак складу злочину. Саме тому оперативно-розшукова характеристика злочинів включає до свого змісту, крім елементів кримінально-правової характеристики злочинів, і аспекти характеристик, що надаються іншими правовими науками.

Однак слід зазначити, що вищевикладене не зменшує значення обізнаності оперативних працівників із кримінально-правовими характеристиками злочинів, оскільки у практичній діяльності неправильна оцінка отриманої оперативної інформації з кримінально-правової точки зору, тобто кваліфікація дій злочинців, може призвести до помилок при прийнятті рішень про проведення або не проведення оперативної розробки (перевірки), застосування конкретних оперативно-розшукових заходів, засобів та комбінацій, визначення кількості працівників, яких необхідно залучити до роботи тощо. Такі помилки, у свою чергу, можуть призводити до несвоечасного виявлення, запобігання або розкриття злочину. Особливо це актуально щодо злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, враховуючи складність їх кваліфікації, яка обумовлена схожістю способів їх учинення з іншими загальнокримінальними злочинами.

Перш ніж перейти безпосередньо до розгляду кримінально-правової характеристики злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, зазначимо, що ми у даній роботі відносимо до них злочини, передбачені статтями 112, 147, 258 260, 261, 266 (ч. 1), 349, 443, 444, за умови наявності у діях винного спеціальної мети передбаченої ст. 258, а також статтями 258-1, 258-2, 258-3, 258-4 Кримінального кодексу України. Враховуючи значну кількість та різноманітність злочинів даної групи, ми проаналізуємо тільки найважливіші аспекти, які входять до предметної сфери їх кримінально-правової характеристики, та виділимо їх загальні елементи та ознаки, які обумовлюють віднесення досліджуваних злочинів до окремої групи.

Злочини, пов'язані з терористичною діяльністю є багатооб'єктними злочинами, тому що посягають на декілька безпосередніх об'єктів, таких, як громадська безпека, нормальні міжнародні відносини, що існують між державами, життя та здоров'я людини, її воля, честь та гідність, власність, довкілля, нормальне функціонування органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій тощо. Вони здатні дестабілізувати соціально-політичну обстановку в державі чи в окремих регіонах, викликати у населення почуття напруги, незахищеності, тривоги, страху, занепокоєння і навіть паніку.

Таким чином, досліджувані злочини заподіюють шкоду широкому колу суспільних відносин: особі, власності, суспільному спокою, діяльності державних органів влади, політичних організацій, підприємств, установ і інших інститутів, які у сукупності утворюють якісно новий об'єкт – суспільну безпеку. Згідно із Законом України «Про основи національної безпеки України», громадська безпека є елементом, складовою частиною, однією зі сфер національної безпеки України та визначається, як «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам...» [8].

Слід зазначити, що в українському кримінальному законодавстві приділяється значна увага регламентації відповідальності за посягання на безпечний стан громадської безпеки. Так, у ст. 1 Кримінального кодексу України зазначено, що одним із завдань Кодексу є охорона громадської безпеки, а в його Особливій частині вперше виділено в самостійний розділ злочини, які посягають на цей об'єкт.

Крім громадської безпеки, основним або додатковим об'єктом злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, можуть бути нормальні міжнародні відносини, які існують між державами, і під якими слід розуміти такий стан підтримання відносин між державами, який забезпечує можливість їх мирного співіснування, співробітництва на паритетних засадах та вирішення спірних питань дипломатичним шляхом. Вчинення злочинів, що посягають на розглядуваний об'єкт, призводить до значного резонансу, як правило, в декількох країнах, а іноді й у всьому світі та викликає стурбованість міжнародного співтовариства.

Необхідно зауважити, що злочини, пов'язані з терористичною діяльністю, характеризуються, як правило, невибіркоким застосуванням насильства, у результаті чого виникає небезпека заподіяння шкоди або заподіюється шкода невідзначеному колу осіб. Саме тому даний злочин не був віднесений до злочинів проти життя та здоров'я особи або власності, які заподіюють шкоду конкретній особі (особам). Як свідчить світова практика, від злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю найчастіше страждають не державні, політичні та громадські діячі, а звичайні, ні в чому не винні люди, які випадково опинилися у місці вчинення злочину. Характерними прикладами цього є руйнування шляхом вибухів житлових будинків у Москві, Волгодонську та інших місцях Російської Федерації у 1999 р., торговельного центру в Нью-Йорку (США) у 2001 р. тощо.

Як правило, разом з учиненням одного зі злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, або з висловлюванням погрози його вчинення, терористи висувають органам влади, об'єднанням громадян або юридичним особам певні вимоги, виконання яких є єдиною умовою припинення чи невчинення ними злочинних дій.

Ще однією загальною ознакою, яка у більшості випадків притаманна розглядуваним злочинам та значно підвищує їх суспільну небезпеку, слід назвати використання терористами як знаряддя злочину: 1) зброї, бойових припасів, вибухових речовин та пристроїв; 2) предметів, що становлять підвищену небезпеку для оточення (радіоактивних, хімічних, біологічних та вибухонебезпечних матеріалів, речовин та предметів). У першому випадку дії терористів утворюють сукупність злочинів, визначених ст. 263 «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами», а у випадку використання радіоактивних матеріалів – ст. 265 «Незаконне поводження з радіоактивними матеріалами», 265-1 «Незаконне виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію» Кримінального кодексу України.

Специфіка характеру дій, які утворюють об'єктивну сторону досліджуваних злочинів, обумовлює те, що вони не можуть бути вчинені спонтанно або випадково і потребують ретельної підготовки до їх вчинення, а також (у більшості випадків) створення терористичної групи або організації. У сукупності з наявністю

спеціальної мети це виключає вину злочинців у формі необережності або непрямого умислу.

Також необхідно враховувати той факт, що за змістом об'єктивної сторони більшість злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, має формальний склад, який передбачає, що злочин вважається закінченим з моменту вчинення самого діяння, при цьому настання суспільно небезпечних наслідків не є обов'язковим та не впливає на його кваліфікацію, а лише враховується під час призначення покарання. Згідно із кримінальним законодавством України подібна конструкція складу злочину передбачає наявність вини лише у формі прямого умислу. У зв'язку з вищевикладеним можна упевнено стверджувати, що особа, яка вчиняє будь-який з розглядуваних нами злочинів, завжди робить це з прямим умислом, інакше не можна говорити про терористичну діяльність.

Головною ознакою, що притаманна суб'єктивній стороні даних злочинів та поєднує їх в окрему групу, є обов'язкова наявність спеціальної мети їх учинення, яка полягає в порушенні громадської безпеки, залякуванні населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення або вчинення впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або у приверненні уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста). Саме наявність цієї мети при вчиненні злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, відокремлює їх від інших злочинів і насамперед від злочинів проти життя, здоров'я та власності.

Проаналізуємо окремо зміст кожної мети досліджуваних злочинів. Порушення громадської безпеки – це прагнення терориста дестабілізувати стан захищеності життєво важливих інтересів невизначеного кола людей, суспільства і держави шляхом посягання на життя і здоров'я людей, власність або інші цінності суспільства чи погрози такого посягання, що створює реальні та потенційні загрози національним інтересам, розвитку суспільства у цілому. Залякування населення – це штучне створення за допомогою вчинення злочинів терористичної спрямованості обстановки в суспільстві, яка викликає в населення відчуття занепокоєння, страху за власну безпеку та безпеку оточуючих людей, відчуття незахищеності, недовіру до органів влади, що обумовлено

формування думки про можливість учинення терористами не контрольованих державою злочинних дій.

Провокація воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення – це вчинення злочину терористичної спрямованості стосовно посадових осіб, громадян своєї або іншої держави, яке може дискредитувати одну зі сторін міжнародних відносин перед іншою та викликати настання таких подій. Вплив на прийняття рішення чи вчинення або невчинення дій органами державної влади, місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами означає вчинення тиску з боку винного на зазначені органи чи посадових осіб шляхом учинення або погрози вчинення злочину терористичної спрямованості з подальшим висуненням терористом вимог про вчинення чи нечинення певної дії на його користь або користь третіх осіб. Привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів терориста – це прагнення зробити свої погляди об'єктом уваги суспільства, примусити його до цього за допомогою вчинення злочину терористичної спрямованості.

На підставі викладеного можна зробити обґрунтований висновок про те, що незважаючи на те, що злочини, пов'язані з терористичною діяльністю, вміщені в різних розділах Особливої частини Кримінального кодексу України, вони мають деякі схожі елементи та ознаки, що їх характеризують. Так, три з чотирьох елементів складів розглядуваних злочинів є спільними для них, а саме:

1) їх основним або додатковим об'єктом обов'язково є громадська безпека або (та) нормальні міжнародні відносини, що існують між державами;

2) з об'єктивної сторони вони характеризуються вчиненням тільки активних дій та мають формальний склад, за винятком учинення даних злочинів з кваліфікуючими та особливо кваліфікуючими ознаками (частини 2 і 3 ст. 258, ч. 5 ст. 260 Кримінального кодексу України);

3) суб'єктивна сторона злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, з формальним складом характеризується виною виключно у формі прямого умислу, з матеріальним складом можлива змішана форма вини, що передбачає умисел щодо діяння і необережність щодо наслідків (наприклад щодо загибелі людей у результаті вчинення терористичного акту із застосуванням вибухового пристрою).

Список використаної літератури

1. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К. : Ін Юре, 2003. – 1196 с.
2. Смелянов В. П. Злочини терористичної спрямованості (тероризм) : монографія / В. П. Смелянов. – Х. : Рубікон, 1997. – 160 с.
3. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / [Бойко А. М., Дудоров О. О., Музика А. А. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [4-те вид., перероб. та допов.]. – К. : Юрид. думка, 2007. – 1184 с.
4. Мукоїда Р. В. Організаційно-тактичні засади протидії злочинам, пов'язаним з терористичною діяльністю : дис. ... канд. юрид. наук : 21.07.04 / Мукоїда Руслан Вікторович. – О., 2008. – 229 с.
5. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / [Алієва О. М., Бабій А. П., Гаврильченко Л. К. та ін.] ; відп. ред. Є. Л. Стрельцов. – [5-те вид., перероб. та допов.]. – Х. : Одиссей, 2008. – 800 с.
6. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
7. Кримінально-процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 1961. – № 2. – Ст. 15.
8. Про основи національної безпеки України : закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

Надійшла до редколегії 13.02.2011

**ЛЫСЕНКО А. Н. КРИМИНАЛЬНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА
ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С ТЕРРОРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ**

Предоставлена криминально-правовая характеристика преступлений, связанных с террористической деятельностью, определены их общие признаки.

**LYSENKO A. CRIMINAL AND LEGAL CHARACTERISTIC OF CRIMES RELATED
TO TERRORIST ACTIVITY**

The criminal and legal description of crimes, related to terrorist activity is given, general signs which are unite them in the single group of crimes are determined.